

TİYATRO TARİHİNDEN ANAYASA TARİHİNE: ÖLÜM CEZASINI TARTIŞMAK

*Bezar Eylem Ekinci **

“Beni pencerelerinde parmaklıklar ve kapısında bir sürgü bulunan dört duvardan ibaret bir hücreye götürdüler. (...) bir yatak istedim. Gardiyan bana: -Ne işe yarayacak? der gibi şaşkınca baktı. Yine de bir köşeye bir yatak yerleştirdiler. Ama yatakla birlikte odam dedikleri yere bir jandarma diktiler. Yoksa şiltenin ipleriyle kendimi boğmamdan mı korkuyorlar?”¹

Victor Hugo'nun kaleminden dökülen bu sözler, saatler sonra idam edilecek bir mahkûm tarafından söylenir. Mahkûmun, idam edileceği saate kadar, kendisini öldürmemesi için devlet görevlileri tarafından korunması çelişkili gelebilir. İdam mahkûmu, bir insana yapılacak en büyük işkencelerden birinin, öleceği günü ve saati bilerek, infaz edilmeyi beklemesi olduğunu söyler ve kızını düşünürken şu sözlerle seslenir: “Marie, beni öldürecekler, bunu anlıyor musun? Hem de her şeyin düzene girmesi için törenle, soğukkanlılıkla!” Bir edebiyat eserinden yapılan bu kısa alıntılarda, ölüm cezasına ilişkin bazı temel hukuki konular da aslında hemen dikkati çekmektedir.

Hukuk fakültesi sıralarında, özellikle kamu hukuku derslerinden en azından birinde *Antigone* ya da *Sokrates'in Savunması* gibi eserlerin adı geçer. Birçok film, roman ya da oyun üzerinden tartışmalar yapıldığı da olur. Ölüm cezası konusunda sanatın diğer alanlarında olduğu gibi, hukuk ve tiyatro buluşması da hassas ve kaygan bir zemin üzerinde ilerleyebiliyor. Bunları yazarken tiyatro tarihi anlatma yetkinliği gibi bir iddia taşımadığımı hemen belirtmem gerekiyor. Sadece tiyatro tarihinden küçük bir kesitin bile, özellikle insan hakları konusunda, bizleri insan haysiyeti temelinde tartışmaya yönlendirmesindeki önemli rolüne dikkat çekebilme düşüncesiyle yazıyorum. Aynı zamanda lisans hukuk derslerinde, bazı hocalarımın

* Dr., Doğu Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi Anayasa Hukuku Öğretim Üyesi

¹ Victor Hugo, *Bir İdam Mahkûmunun Son Günü*, Çev. Volkan Yalçıntoklu, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2013, s. 46-47.

ilgisi sayesinde gördüğüm, hukuk ve tiyatro buluşmasının, bugün bir anayasa hukuku hocası olarak bende bıraktığı anlamı da paylaşabilmek için yazıyorum.

Ölüm cezası tartışmaları yapılırken aklıma Memet Fuat'ın "Tiyatro Tarihi"² kitabında yazılanlar gelir. Bu kitabı yıllar önce, henüz hayatımda anayasa hukuku dersi diye bir şey yokken elime almıştım. Daha kitabın ilk başlarında okuduklarımla tiyatro ve işkencenin nasıl bir arada olabileceği düşüncesiyle irkilmiştim; ve bu gerçekten sanat olabilir mi düşüncesiyle...

Eski Roma'nın çöküş zamanındaki tiyatroyu anlatıyor yazar: Hayat pahalılığı ve arenaların hali... Savaş kapıda, sefalet var ama insanlar heyecanlı ve kalabalık bir şekilde oyunları izlemeye gidiyor... Sahnede birileri ölecek ancak rol icabı değil, gerçekten ölecek! "Gladyatör kavgalarına alışmış bir seyirci topluluğu taklit ölümlere katlanamaz" diyor yazar. Peki, kim, hangi oyuncu gerçekten öleceğini bildiği bir rolü alır? Elbette kimse... O nedenle oyuncular, çoğunlukla ölüm cezasına çarptırılan kölelerden seçilir. Ve hemen oyuncuya döner M. Fuat, hakikaten oyunun sonunda ölecek mi?

Bir insan öleceğini bilerek nasıl çıkar sahneye? Elbette direnecek... Ölüm o kadar kolay bir iş değil; öldürmek, ağızdan çıktığı gibi değil... Bir yok etme ve yok edilme üzerine kuruludur. Yoksa öylece kabullenecekler mi kendilerine verilen rolü? Çoğunlukla da öyle oluyor kitaptan aldığımız bilgi kadarıyla ama bir nedeni var. Oyuncu sahnede ölmezse, kaçmaya çalışırsa işkenceyle öldürülüyor. Çökmekte olan Eski Roma'da, insanların ölüme ve öldürmeye alışması, insanın acı çekmesinden, öldürülmesinden haz duyan seyirci, tiyatro tarihinden bir kesitle böyle aktarılıyor bizlere...

Cezalandırmanın amacının, ölüm cezası tartışmalarında anlamını yitirmeye başlaması önemli bir noktaya işaret eder. İdam cezasının bir kitleye hitap etmesi ve kamusal alanda "ibretlik" yönünün vurgulanmasıyla devam eder. E. Canetti, "mütecaviz kitle"yi açıklarken ölüm cezalarının iki önemli çeşidine vurgu yapar: Dışlama ve kolektif öldürme. Dışlanan kişi, savunmasız bir şekilde vahşi hayvanların arasına ya da aklıktan öleceği ıssız bir yere terk edilir. Dışlanan kişiyle iletişim kurmak ya da ona yardım etmek insanları suçlu konumuna düşürür. İlkel koşullarda çoğu kişinin dayanamayacağı bir işkencedir. Cezalandırmanın ikinci biçimi olan kolektif öldürmede farklı yollar vardır. Örneğin taşlanarak öldürmede herkesin bir payı olur, atanmış bir cellat yoktur. Topluluk öldürme eylemini bir

² Memet Fuat, *Tiyatro Tarihi*, MSM Yayınları, Der. Memet Fuat, İstanbul, thz., s. 54-55.

bütün olarak gerçekleştirir. Kamuya açık idamın tüm biçimleri kolektif öldürmenin eski uygulamalarıyla ilintilidir. Yazar ardından, Orta Çağda idam cezalarının büyük bir görkem ve ciddiyetle, olabildiğince yavaş yerine getirildiğini; Devrim dönemlerinde ise idamların hızlandığını, hatta Paris celladı Yargıç Samson ve yardımcılarının her kişi için bir dakikadan fazla zaman harcamamalarıyla “övünmesini” hatırlatır.³

Aydınlanma düşüncesi anayasa tarihinde önemli bir aşamaya işaret eder. İnsan haysiyeti ve eşitlik vurgusu ön plandadır. Cezalandırma açısından bakıldığında, ceza adaletinin sağlanmasında, cezaların niteliğinin tartışılması ve insan hayatının korunması gereken bir değer olarak ele alınmasıyla Orta Çağın işkenceyle karışık seyirlik idam cezaları kaldırılmaya başlanmıştır. M. Foucault, ceza siyasetindeki bu değişimin nedenini, tek başına Aydınlanmanın siyasi ilkeleri ve dolayısıyla insan haysiyetine verilen değer olmadığını; insanın zihninin öne çıkmasıyla birlikte insan bedenini ceza ile yıldırmanın ana hedefi olmaktan çıktığına da işaret eder. Aydınlanma felsefesinin infaz tekniklerine etkisini açıklamak için de simgesel bir örnek olarak Fransız Devrimi ile adını duyuran giyotini gösterir.⁴ Giyotin, tıpkı hapisanenin özgürlüğü kaldırması veya maddi bir cezanın mallara el koyması gibi, bedene hiç dokunmadan hayata son vermektedir. Yasayı, acı çekebilen bir bedenden çok, diğer hakları arasında var olma hakkına da sahip olan bir hukuk öznesine karşı uygulamaktadır.⁵

İkinci Dünya Savaşı sonrası yaşanan acı deneyimler, insan hakları konusunu devletlerin bir iç meselesi olduğu düşüncesinden uzaklaştırarak uluslararası alana taşımıştır. İnsan haklarına ilişkin getirilen asgari standartlar, devletlerin uyması gereken normları çerçeveleyen bir hukuk ortaya koymaktadır. Bu normlar aynı zamanda hukuk devletinin de referansı olan hukuka uymanın ölçüsünü belirlemektedir.

Bugün birçok uluslararası belgede, ölüm cezasının kaldırılması tavsiye edilmekte, Avrupa Konseyi bünyesinde ise daha bağlayıcı yaptırımlar karşımıza çıkmaktadır. İnsan Hakları Komitesi'nin 20 No'lu Genel Yorumunda⁶ ölüm cezasının kaldırılması tavsiye edilirken “yapılacaksa bile” infazın *en az fiziksel ve ruhsal acıya* neden olacak

³ Elias Canetti, *Kitle ve İktidar*, Ayrıntı Yayınları, 3. Baskı, 2006, s. 51-52.

⁴ Bu konuda bkz. Özgür Küçüktaşdemir, “Aydınlanma ve Ceza Hukuku”, *TBB Dergisi*, S. 113, 2014, s. 92-93.

⁵ Michel Foucault, *Hapishanenin Doğuşu*, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, İmge Kitabevi, 1992, s. 15.

⁶ Bkz. <https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=INT%2fCCPR%2fGEC%2f6621&Lang=en>, E. T. 29.04.2019.

şekilde uygulanması gerektiğini belirtilirken, aslında birçok ülke açısından bu cezanın devam ettiğini acı bir şekilde gösterir bize. Bu noktada şunu belirlemek gerekir; ölüm cezasını ele alırken sadece maddeler üzerinden mi tartışacağız? Ya da bazı uluslararası sözleşmelerle yasaklanmış olması tek başına yeterli bir gerekçe olacak mı bizler için? Yoksa bu sözleşmelerdeki yasağın nedenlerini daha derinlere inerek insan haysiyeti temelinde mi değerlendirmek gerekiyor?

Latince *dignitas*'tan gelen haysiyet, insan olmaktan kaynaklanan değer, insanın özü, yaşamın anlamı şeklinde ifadesini bulur. Hukuki olarak beşerî varlıkların değerini ortaya koyarken, onlara nasıl davranılması gerektiği veya hangi muameleye tabi tutulacağını ölçütünü oluşturur.⁷ Ölüm cezasını insan haysiyetiyle birlikte değerlendirmenin mantığı da buradan gelmektedir. Yargıç, önüne gelen olayda, ölüm cezasına ilişkin karar vermesi gerektiğinde bunu nasıl yapacak? Acaba yargıç, vicdanen böyle bir kararı vermekten çekilebilir mi? İnsan eliyle, kamu görevlisi tarafından gerçekleştirilecek... Eğer sonra suçsuz olduğu anlaşılırsa, cezayı uygulayan ya da cezaya hükmeden kamu görevlileri ne yapacaklar? ABD'de ölüm cezasının uygulandığı eyaletlerde, şartlı tahliye imkânı olmayan hapis cezası verme şanslarının bulunması durumunda hem jüri üyelerinin hem de yargıçların ölüm cezasından kaçınmayı tercih etmelerine ilişkin bazı veriler de bu bakımdan önemlidir.⁸ Bir diğer açıdan bakıldığında, yargıç, kurallar bütünü içinde, onlara bağlı kalırsa kuralları izlemesi durumunda sorumlu olmayacağını düşünür. Bu noktada Z. Bankowski, ölüm cezası konusunda farklı bir yöne işaret etmektedir. Burada, yargıç etik bir kurum olarak inanmamasına rağmen, ölüm cezasına karar verirse, hukuk adına hareket etmektedir. Yargıç bu şekilde, o kişiyi kendisinin öldürmediğini, hukukun öldürdüğünü belirtebilmektedir. Kanunilik çerçevesinde hareket ettiği takdirde, kendisi görünmez olmaktadır.⁹

Hukuk ve tiyatro buluşması, kuralların içeriğinin sorgulanmasında, evrensel insan hakları anlayışını anlamamızda yol gösterici olur. Örneğin Antigone, ölümle cezalandırılacağını bildiği halde kardeşini gömer, çünkü ona göre, Kreon'un yasasının, tanrıların yasası karşısında bir hükmü yoktur. Onun yasasının, "*tanrıların başlangıçsız sonsuz yasalarına karşı gelme gücünü vereceğine*" inanmadığını

⁷ Bkz. İbrahim Ö. Kaboğlu, *Özgürlükler Hukuku 1, İnsan Hakları Genel Kuramına Giriş*, İstanbul, 7. Baskı, İmge Yayınları, 2013, s. 20-23.

⁸ Mitchel P. Roth, *Göze Göz: Suç ve Cezanın Küresel Tarihi*, Çev. Barışhan Erdoğan, 1. Basım, 2017, s. 441.

⁹ Bkz. Zenon Bankowski, "In the Judgement Space: The Judge and the Anxiety of the Encounter", *The Universal and Particular in Legal Reasoning*, Ed. Zenon Bankowski and James MacLean, Ashgate Publishing, 2006, s. 27-29.

söylerken,¹⁰ aslında Antigone, insanların koydukları yasalardan farklı evrensel ilkelerin de olduğuna işaret eder. Ölenleri gömmenin erkek işi olması, kadınların kamusal alanda değil, hane içinde yapması, Antigone'un adalet arayışında ölüm ve yasin cinsiyetçi yönünün de nasıl tersyüz edildiğini gösterir.¹¹ Antigone'un mücadelesi, sadece tiyatro metninde geçen bir mücadele mi? Yoksa insanların kayıp yakınlarını bulma, onları gömebilme hakları, bu metnin yazıldığı Antik Yunan'dan günümüze, 2019'un bir cumartesi gününde de benzer acıyla buluşmaz mı?

Edebi eserlerin dönemin tanıkları olabileceklerini de hatırd tutmak gerekir. Örneğin, yaygın insan hakları ihlallerinin yaşandığı dönemlerde edebi eserler, o dönemin ya da çağın olaylarını anlamayı kolaylaştırabilir. Kısaca bu tür eserler, farkında olduğumuz olmadığımız pek çok hak ihlalinin tanığı olarak da karşımıza çıkabilir.¹² A. Dorfman *Ölüm ve Kız*'ın bir kurgu oyunu olduğunu belirtirken kitaba şu notu düşer:¹³

Her ne kadar bir vatandaş olarak sorumlu ve mantıklı davranmak zorunda olduğumu bilsen de, bir sanatçı olarak, karakterlerimin doğal birleşme çağrılarına cevap vermek; pek çok yurttaşımın, yeni demokrasimize "zarar" vermekten korktuğu için, oto-sansür yapıp, altında ezildikleri sessizliği kırmak zorundaydım. Bugün her zamankinden çok şuna inanıyorum, kırılğan bir demokrasi, varlığının altında yatan en derin faciaları, acıları, umutları, herkesin anlayacağı bir şekilde dile getirdiği zaman güçlenir; birbirimize verdiğimiz zararı, tekrarından çekindiğimiz için saklayarak değil.

Yazar, bu oyununda, Paulina'nın siyasi görüşleri nedeniyle kaçırılıp kendisine işkence ve tecavüz eden kişiyle yıllar sonra karşılaştığında, onu öldürüp öldürmeme arasında kalan hikâyesini anlatır. Oyunda, en ağır suçlarda, kişinin öç alma duygusuyla öldürme isteğinin derin hesaplaşmasına tanık oluruz. Bundan başka, Paulina, henüz o kişiyle karşılaşmadan, oyunun başında, yargıçların adaletten nasıl uzaklaşabileceklerini de şöyle dile getirir:¹⁴

¹⁰ Sofokles, *Antigone*, *Eski Yunan Tragedyaları 1*, Çev. Güngör Dilmen, Mitos Boyut Yayınları, 2005, İstanbul, s. 86.

¹¹ Bkz. Nazile Kalaycı, "Klasik Tragedyalarda "Yakışsız Ölüm", "Yas" ve "Tanıklık" Sorunu", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C. 54, S. 2, 2014, s. 196.

¹² Bkz. Kıvılcım Turanlı, "Edebiyatın İyi Kötü Tanıklığı", *Edebiyat, Hukuk ve Sair Tuhafliklar*, Haz. Cemal Bâli Akal ve Yalçın Tosun, Dost Yayınları, 2. Baskı, Ankara 2016, s. 147-148.

¹³ Ariel Dorfman, *Ölüm ve Kız*, Çev. Nesrin Kazankaya, Mitos Boyut, 1. Basım, 2012, s. 71-72.

¹⁴ Dorfman, s. 15.

GERARDO: Bu, yargıçların işi, Mahkemelere tanık ifadelerinin birer kopyası gönderilecek, yargıçlar da buradan yola çıkarak...

PAULINA: Yargıçlar? On yedi yıl süren diktatörlük boyunca, tek bir yaşamı bile kurtarmak için en ufak bir çaba göstermeyen yargıçlar mı? Bir tek kaçırılma olayını bile kabul etmeyenler mi? Kaybolmuş kocasını arayan zavallı bir kadına, belki kocan senden bıkmıştır da başka bir kadınla kaçıp gitmiştir diyen Yargıç Peralta mı? Bu yargıç mı? Ne demiştin sen bunlara? Yargıç mı?

Yargıçlara ya da adalet sistemine olan güvenin yitirilmesini, cezasızlığın toplumdaki sonuçlarını, insanların ölüm cezasına yönelik artan bir söylem geliştirmesinin nedenlerini, yargı görevlisi adaylarının fakülte sıralarında, metin yorumlamalarıyla tartışmaları, onlara meslek yaşamlarında nasıl bir etik sorumlulukları olacağını da hatırlatır. Kanunların yapılışı, kimlerin o kuralları nasıl koyduğu ve uygulayacağı önemlidir. Hukuk devletinde, devlet koyduğu kurallara uymalıdır ancak o kuralların kaynağını insan haklarından alması gerekir. İnsan haysiyetinin korunması bakımından ölüm cezasının yasaklanması da temelini en başta buradan alır.

A. Camus, *Sıkıyönetim* adlı oyununda, Veba'nın ele geçirdiği iktidarda, "gelişigüzel" ya da "keyfe keder" ölümlerin yasaklanışını, ölümleri tek tipleştiren yasaların getirilişini ve bürokrasiyi resmederken, oyunda geçen şu diyalog oldukça ilgi çekicidir:¹⁵

YARGIÇ: Yasanın ne dediğine bakmam, yasa olduğundan hizmet ederim yasaya.

DIEGO: Ya suçun kendisiyse yasa?

YARGIÇ: Suç döndü mü yasaya, suç olmaktan çıkar.

DIEGO: Ve erdeme kesilir ceza!

YARGIÇ: Erdem dahi alır cezadan payını, cüret edecek olursa yasayı sorgulamaya.

En iyi yönetim ve adalet arayışı sadece anayasa tarihinde değil, tiyatronun kendi tarihinde de dile gelir. Hukuk ve tiyatro buluşması, ölüm cezası ya da işkence yaşağı gibi temel haklara ilişkin birçok konunun bizlere, insan haysiyeti temelinde

¹⁵ Albert Camus, *Sıkıyönetim*, Çev. Ayberk Erkay, Can Yayınları, 1. Basım, İstanbul 2015, s. 93.

tartışılmasının zorunluluğunu hatırlatır. Bu tür konuların tartışma zemini, sanattan beslendiği takdirde devletin kurucu unsurundaki “insan” ögesini anlamının farklı yolları olduğunu daha iyi görebiliriz.

Türkiye’de ölüm cezası 1984 yılından sonra fiilen uygulanmadı ve Anayasa değişikliği ile 2004 yılında tamamen kaldırıldı. Ancak ölüm cezasının tekrar tekrar gündeme geldiğini görmekteyiz. Oysa öğrenci olduğum o zamanlar gazetelerde, “Ölüm Cezası Tarih Oldu” başlıkları yer alıyordu.¹⁶ Anayasa tarihinde, insan hakları alanındaki gelişmeler kolay kazanımlar değildir. Özellikle ölüm cezasının kaldırılmasına ilişkin hüküm, insan haysiyeti temelinde yer alması bakımından geri dönüşü olmayan bir kazanımdır.

O tarihlerde, Mecliste Anayasa Değişikliği görüşmelerinde bazı milletvekillerinin ölüm cezasına ilişkin sözlerini eklemek gerekir. *Orhan Eraslan*, ölüm cezasını “(...) *zayıf bir devletin kuvvet gösterisidir; devlet, öldürme dışında suçu önleyemediğini her infazda itiraf ediyor anlamını*” taşıdığı şekilde ifade ederken; ölüm cezasının bir daha dönüşü olmayacak şekilde uğurlandığına ilişkin cümleler Meclis tutanaklarına şu şekilde geçmiştir: “*Bugün, hep birlikte, Cumhuriyet Halk Partisi Grubu ve Adalet ve Kalkınma Partisi Grubu, birlikte, ölüm cezasını, inşallah, bir daha geri dönmek üzere, hiçbir yasanızda yer almamak üzere, uğurluyoruz; bunun kıvancını yaşıyoruz.*”¹⁷ Mevlüt Akgün de sözlerinde şunlara yer vermiştir:

“(...) idam cezasının kaldırılması konusundaki tartışmalar, hukukî, bilimsel ve ilke düzeyinde olmaktan ziyade, örnek olaylara ve örnek kişilere indirgenerek tartışılmakta ve kamuoyu duygusal ve siyasal etki altına alınmaktadır.

İbreti âlem için meydanlarda yapılan infaz, bugün, artık, gizlice, sabaha doğru güneş doğmadan yapılmaktadır. İdam cezasının gizlice yapılması dahi amacının ortadan kalktığını göstermektedir.”¹⁸

Bugün birçok ülke anayasasında yasaklandığı gibi 1982 Anayasası’nda da “ölüm cezası ... verilemez” düzenlemesi yer almaktadır. Bu ve benzer maddelerin getirilmesinin altında, anayasa tarihindeki insan haysiyeti tartışmaları, geri dönüşü

¹⁶ <<http://www.milliyet.com.tr/2004/05/22/siyaset/axsiy01.html>>, E. T. 28.04.2019.

¹⁷ TBMM Tutanakları Dergisi, 22. Dönem, Cilt: 48, Yasama Yılı: 2, 83. Bileşim, 4 Mayıs 2004, s. 115.

¹⁸ TBMM Tutanakları Dergisi, 22. Dönem, Cilt: 48, Yasama Yılı: 2, 83. Bileşim, 4 Mayıs 2004, s. 118.

olmayan acı kıyımlar vardır. Dolayısıyla böyle bir maddeden vaz geçme düşüncesi, bir anayasa değişikliğinden çok daha derin anlam taşır.

Hukuk eğitiminde, genellikle kurallara dayanan bir öğretim tekniğinin olması nedeniyle öğrencilerin kuralları kendi başına bir şey, amacından kopuk olarak ele almalarıyla sonuçlanabilmektedir. Bu anlayış biçimi ise hukukun insani yanının görülmemesine neden olabilir. Oysa hukuk yaşamlarımızı doğrudan etkilemekte, acı vermekte, baskı uygulamakta, güvenliği sağlamakta, hakları korumaktadır. Bu anlamda hukukun birçok yüzü karşımıza çıkarken hukuk eğitiminin, hukukun farklı yüzlerini de içerecek ve adil olmanın anlamını öğrencilere kazandıracak şekilde gerçekleşmesinin önemi de kendisini göstermektedir.¹⁹ G. Uygur'un ifade ettiği üzere, hukuk için "görmek" önemlidir; hukukta, insanın sesi unutulmuştur. Hukukta adaletsizliği görmek gerekir. Burada görmek esas olarak hukuki uyumsuzluğun olup olmadığı değildir çünkü bu anlamda bir uyumsuzluğun saptanması yolları hukukta zaten bulunur. Görülecek olan husus, bu kurallar veya normlar ve prosedürler bütünü altında, insana ne olduğudur.²⁰ Eğer istediğimiz sadece kanunları ezberlemekse ya da kanunda yazan neyse sorgulamadan uygulamaksa özel bir çabaya gerek yok, ancak diğer türlü uğraş ve emek istiyor. İnsan haklarını yerleştirme çabamız varsa, hukukta sorgulamadan öğrenmenin ve onu uygulamanın bir yol olmadığını belirtmek gerekiyor.

¹⁹ Gülriz Uygur, "Hukuk Eğitiminde Geliştirilmesi Gereken Yetiler, Hukuk Felsefesi Öğretimi ve Alternatif Metodlar", *HFSA*, S. 18, s. 166-167.

²⁰ Gülriz Uygur, *Hukukta Adaletsizliği Görmek*, Türkiye Felsefe Kurumu, Ankara 2013, s. 12-13.